

Monika Jabłońska
(Uniwersytet Warszawski,
e-mail: mm.jablonska@uw.edu.pl)
ORCID: 0000-0001-7650-3948

ZMIANY ZNACZENIOWE LEKSEMU *POMOCNIK*

WSTĘP

Celem artykułu jest prześledzenie zmian znaczeniowych słowa *pomocnik* od czasów staropolskich po współczesne. W czasach dawnych leksem ten odnosił się tylko do osób, a obecnie jest zaliczany do różnych kategorii semantycznych w obrębie nazw żywotnych i nieżywotnych, choć nie wszystkie zmiany zostały zarejestrowane we współczesnych słownikach.

W artykule dawne znaczenia leksemu *pomocnik* będą ustalane na podstawie danych leksykograficznych. Dzisiejsza semantyka tego rzeczownika zostanie odtworzona na podstawie informacji zawartych we współczesnych słownikach oraz metodą analizy kontekstowej przykładów znalezionych za pomocą wyszukiwarki Google. Przykłady pochodzą z różnych tekstów internetowych: blogów, forów społecznościowych, stron internetowych różnych organizacji, portali sprzedażowych, z ofertami pracy etc.

1. *POMOCNIK* W LITERATURZE PRZEDMIOTU

Słowo *pomocnik* występuje w polszczyźnie od początku jej istnienia, bowiem jego korzenie sięgają prasłowiańszczyzny. W niemal identycznym kształcie jest ono obecne w innych językach słowiańskich (por. ros. *помощник*, czes. *potocník*, serb. *помоћник*). Te podobieństwa wynikają z faktu, że w czasach prasłowiańskich funkcjonował czasownik *mogti* ('móc'), od którego za pomocą prefiksu *po-* został utworzony inny czasownik – *pomogti* ('pomóc'). Z kolei ta forma była podstawą rzeczownika odczasownikowego *pomogty* ('pomoc'). W tym miejscu interpretacje badaczy są rozbieżne. Według jednych polski rzeczownik *pomocnik* powstał przez dodanie do słowa *pomogty* sufiksu *-nik*, tworzącego nazwy subiektów [por. Grzegorzczukowa i in. 1998, 403; PSE; WSJP]. Według innych podstawą słowotwórczą opisywanego leksemu był przymiotnik *pomocny*, do którego dodano sufiks *-ik* [Kleszczowa 1996, 154; SEJP-Bor]. Jeśli chodzi o formanty wymieniane przez autorów powyższych publikacji, to formant *-nik* wywodzi się z sufiksu *-ik*, który tworzył przy-

miotniki proste (np. *dziennik* od *dzienny*, *głośnik* od *głośny*). Tematyczne *-n-* występujące w tych przymiotnikach zostało zaabsorbowane przez formant, tworząc popularny przyrostek *-nik* [Długosz-Kurczabowa i in. 2016, 360].

Według W. Doroszewskiego [1968, 412–413] zasób rzeczowników z sufiksem *-nik* mających znaczenie osobowe stopniowo się zmniejszał w historii języka. W niektórych słowach zmienił się afiks, np. wyraz *kamiennik* został zastąpiony przez nazwę *kamieniarz* – czyli przyrostek *-nik* ustąpił miejsca sufiksowi *-arz*. Inne formacje z sufiksem *-nik* zostały zastąpione innymi nazwami, np. zamiast *chlebnik* dziś używamy słowa *piekarz*. Jeszcze inne wyrazy zupełnie wyszły z użycia, ponieważ nie ma już zawodów, do których się odnosiły, jak np. *kobiernik*, czyli „rzemieślnik wytwarzający kobierce” [SJPD] czy *tarcznik*, czyli „żołnierz noszący tarczę” [op. cit.]. *Pomocnik* jednak dotrwał do czasów współczesnych być może dzięki ogólnemu znaczeniu czasownika, od którego został utworzony. W artykule z początku XX w. K. Stadtmüller [PJ 1922, 35] pisze, że sufiks *-nik* jest jednym z najbardziej popularnych przy tworzeniu słownictwa technicznego. Zdaniem D. Müller [PJ 1962, 428] formant ten jest produktywny, jeśli chodzi o tworzenie nazw przedmiotów. Pod koniec lat 70. XX w. *pomocnik* występował w grupie ok. 800 wyrazów z formantem *-nik*, w której połowę stanowiły derywaty odrzeczownikowe, ok. 30% derywaty odczasownikowe, natomiast pozostałe wyrazy zostały utworzone w inny sposób [Grzegorzczkowska, Puzynina 1979, 190–191].

We współczesnym słowotwórstwie formant ten tworzy nazwy subiektów czynności (np. *pracownik*), pojęcia abstrakcyjne (np. *mnożnik*) oraz nazwy narzędzi (np. *kątownik*) [Grzegorzczkowska i in. 1998, 403, 407, 412; Grzegorzczkowska, op. cit.].

Leksem *pomocnik* został odnotowany w *Słowniku staropolskim* w znaczeniu ‘ten, kto współdziała, wpiera, pomaga, adiutor, minister’ [SStp].

Hasła *pomocnik* i *pomocniczka* są też obecne w *Słowniku Knapiusza* [SPŁ], choć nie odnotował ich w eksplikacjach słów łacińskich autor wcześniejszej publikacji – J. Mączyński [LLP].

W *Słowniku polszczyzny XVI w.* leksemowi temu przypisano 2 znaczenia:

- 1) ‘ten, kto pomaga; adiutor’ [SPXVI];
- 2) ‘współdziałający, współpracownik, współtowarzysz; administer’ [op. cit.].

Bardzo ogólną znaczeniowo definicję zaproponował S.B. Linde w swoim *Słowniku języka polskiego*, gdzie *pomocnik* to ‘pomagający komu, wspierający go’ [L].

W *Słowniku wileńskim* [SWil] leksemowi *pomocnik* przypisano 3 eksplikacje:

- 1) ‘ten, który pomaga komu, wspierający kogo’ [SWil];
- 2) ‘minerał’;
- 3) ‘roślina z rodziny wrzosowatych’.

W *Słowniku warszawskim* [SW] wyraz *pomocnik* ma aż 8 definicji:

- 1) ‘ten, co pomaga, człowiek wzięty do pomocy, dany komu do pomocy’;¹
- 2) ‘ten, co zsyła pomoc, co obdarza pomocą, opiekun, protektor’ (opatrzone kwalifikatorem *staropolski*);
- 3) ‘koń (w zagadce)’;
- 4) ‘mięśnie spóldziałające’;
- 5) ‘stołek, czyli Pomocnik w pasiece z kompletem narzędzi, zawierający rojnice’;
- 6) ‘roślina z rodziny gruszyckowatych’;
- 7) ‘podlekarz, czyli pomocnik lekarski’;
- 8) ‘gatunek hematytu, minerał powszechnie używany w proszku do każdego prawie leków babskich, szczególnie na choroby kobiece’.

Z tych ośmiu znaczeń do dzisiejszych czasów zachowały się tylko 3 (znaczenie 1., 6., 7.). Nikt dziś nie nazywa *pomocnikiem* osoby, która „zsyła” pomoc (znaczenie 2.). Nie udało się też ustalić, o jaką zagadkę z koniem w roli głównej mogło chodzić na przełomie XIX i XX wieku (znaczenie 3.). Obecnie mięśnie spóldziałające w fizjoterapii nazywane są *mięśniami pomocniczymi* (znaczenie 4.), być może dlatego, że słowo *pomocnik* jako nośnik tak wielu znaczeń stało się pojęciem nieprecyzyjnym w świadomości odbiorców. Ten brak precyzji sprawił, że lepsza okazała się forma dłuższa wbrew tendencji do ekonomii środków językowych. Jeśli chodzi o wyraz *pomocnik* będący nazwą stołka z rojnicą i narzędziami (znaczenie 5.), współcześnie pszczelarze skupieni wokół Polskiego Związku Pszczelarskiego znają ten leksem, jednak go nie używają. Również w Internecie brak słowa *pomocnik* w tym znaczeniu. Wyrazu *pomocnik* na określenie jednej z odmian hematytu używano jeszcze w II połowie XIX wieku:

- (1) Trzecia główna pododmiana Żelaza czerwonego jest Ruda żelazna czerwona włóknista czyli tak zwana Krwawnica (Hematyt) albo inaczej Pomocnik (...) [Jarzębowski 1851, 340].

Obecnie tego wyrazu nie używa się już w tekstach z dziedziny geologii.

Mało ekonomiczne natomiast wydaje się wydzielenie znaczenia 7. Przedstawiciel niemal każdego zawodu może mieć pomocnika. Zamiast jednak wydzielać znaczenie dla wyrażenia *pomocnik lekarza*, lepiej włączyć je do obszerniejszej kategorii pomocników, czyli osób zajmujących niższe stanowisko w określonej dziedzinie (np. *pomocnik mechanika*, *pomocnik ogrodnika*).

W *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego [SJPD] autorzy odnotowują już tylko 4 znaczenia, rezygnując zwłaszcza z tych, które zostałyby zakwalifikowane do terminologii naukowej. Są to:

¹ Wszystkie cytaty w punktach 1–8 pochodzą z SJPW.

- 1) 'ten, kto pomaga komu, zastępuje kogo w czym, pracownik dany komu do pomocy, zastępujący zwierzchnika';²
- 2) 'piłkarz grający w pomocy';
- 3) 'rodzaj małego kredensu wchodzącego w skład mebli obok normalnego kredensu';
- 4) *daw.* 'osoba udzielająca pomocy, poparcia; opiekun, protektor'.

Te cztery definicje są bardzo podobne do tych, które występują we współczesnych słownikach. W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod red. S. Dubisza *pomocnik* to:

- 1) 'ktoś, kto pomaga komuś, wyręcza kogoś w jakichś pracach';³
- 2) 'pracownik wykonujący proste zadania, zwykle pod czyims kierunkiem';
- 3) 'piłkarz lub hokeista grający w pomocy';
- 4) *przestarz.* 'szafka z półkami i szufladami, spełniająca rolę mniejszego, dodatkowego kredensu'.

Te same znaczenia odnotowano także w *Wielkim słowniku języka polskiego* [WSJP], *pomocnik* to 'osoba wspierająca', 'pracownik', 'piłkarz' lub 'szafka'.

W *Innym słowniku języka polskiego* [ISJP] liczbę definicji leksemu *pomocnik* zmniejszono do dwóch, jednak pierwsza z nich jest bardzo pojemna znaczeniowo:

- 1) 'to ktoś, kto pomaga nam w czymś lub wykonuje coś pod naszym kierunkiem';⁴
- 2) 'to piłkarz lub hokeista, który gra w pomocy'.

Współcześni leksykografowie doszukują się zatem od dwóch do czterech znaczeń leksemu *pomocnik*, czyli znacznie mniej niż było w *Słowniku warszawskim*. Można by więc na tej podstawie wysnuć wniosek, że wyraz ten stopniowo zawężał swoje znaczenie od czasów, których stan odzwierciedla *Słownik warszawski*, czyli przełomu XIX i XX wieku.

Poza wydaniem leksykograficznymi słowo *pomocnik* wystąpiło też w innych źródłach [PJ 1934, 117; Buttler 1978, 41]. W pierwszym z nich pojawiło się pytanie poprawnościowe dotyczące łączliwości rzeczownika *pomocnik* z przymiotnikami typu *domowy* lub *kancelaryjny*. Redaktorzy ocenili takie połączenie jako poprawne, uznając, że słowo *dom* odnosi się nie tylko do budynku lub jego części składowych, lecz również do zbiorowości, która go zamieszkuje [PJ 1934, 117].

Według D. Buttler trudno jednak jest dziś określić dynamikę zmian znaczeniowych, które zachodziły w minionych wiekach tylko na podstawie nielicznych dostępnych tekstów. Aż do schyłku XIX w. wyraz *pomocnik* występował w znaczeniu 'pomagający, spieszący z pomocą' tylko

² Wszystkie cytaty w punktach 1–4 pochodzą z SJPD.

³ Wszystkie cytaty w punktach 1–4 pochodzą z USJP.

⁴ Wszystkie cytaty w punktach 1–2 pochodzą z ISJP.

w tekstach użytych zgodnie z tradycją staropolską, np. „Bóg mi obrońcą i mocą, Bóg **pomocnikiem**” [Buttler 1978, 41].

2. POMOCNIK W TEKSTACH WSPÓŁCZESNYCH

Analiza tekstów współczesnej polszczyzny pozwoliła na wyciągnięcie wniosku, że leksem *pomocnik* funkcjonuje również w innych znaczeniach niż te, które zostały odnotowane we współczesnych słownikach. Są to oczywiście znaczenia, które ukształtowały się głównie pod wpływem nowych technologii informacyjnych. Większość obiektów określanych nazwą *pomocnik* można zdefiniować podobnie, ponieważ w ich eksplikacji da się zauważyć wspólny komponent znaczeniowy ‘ktoś/coś kto/co pomaga w czymś’. Uważam jednak, że nie należy traktować łącznie pojęć, które odnoszą się do tak różnych desygnatów. Zasadne wydaje się zatem zbadanie wszystkich znaczeń leksemu *pomocnik* występujących w tekstach współczesnej polszczyzny.

Przeprowadzona analiza wykazała, że opisywane słowo może odnosić się do osób, zwierząt, roślin, mebli, tekstów oraz narzędzi internetowych.

2.1. *Pomocnik* jako osoba

W tej kategorii mieszczą się cztery znaczenia słowa *pomocnik*:

- a) ‘ktoś, kto pomaga komuś, wyręcza kogoś w jakichś pracach’ [USJP];
- b) ‘pracownik wykonujący proste zadania, zwykle pod czyimś kierunkiem’ [USJP];
- c) ‘piłkarz lub hokeista, który gra w pomocy’ [ISJP];
- d) ‘brat wspierający w zborach Świadków Jehowy’.

W pierwszym znaczeniu (a) nazwą *pomocnik* określa się osobę, która wspiera kogoś w wykonywaniu jakiejś pracy. W tym wypadku leksem *pomocnik* występuje w tekstach bez uzupełnienia, które wskazywałoby na zakres udzielanej pomocy, np.:

- (2) Wymyśliłam sobie, że przydałby mi się **pomocnik**. Taki co to pomoże, wyręczy i jeszcze kawusię zaparzy [Google: mamelkowo.blogspot.com].
- (3) Mój Mały **Pomocnik** chodził za mną pół dnia, bo chciał upiec swoje ciasto [Google: instagram.com].

Nie chodzi tu o osobę o określonych kwalifikacjach, tylko o kogoś, kto doraźnie może dla nas zrobić coś niewymagającego żadnych kwalifikacji. W tym wypadku *pomocnikiem* można nazwać każdą osobę, w tym również dziecko (por. przykład (3)).

W drugim znaczeniu (b) leksem *pomocnik* odnosi się do stanowiska osoby, która wykonuje daną pracę zawodowo. Nazwa *pomocnik* jako

określenie pracownika niższego rangą może wystąpić bez żadnego uzupełnienia, np.:

(4) Potrzebny mi **pomocnik** do pewnej operacji (...) [Google: nemaloknig.net],

z przydawką dopełniaczową (*pomocnik mechanika, pomocnik laboranta*), np.:

(5) **Pomocnik mechanika** pojazdów samochodowych (Google: infopraca.pl),

z wyrażeniem przyimkowym (*pomocnik na budowie, pomocnik do wykończenia wnętrza*), np.:

(6) Obecnie poszukujemy pracowników na stanowisko: **Pomocnik na budowie** [Google: pl.jobble.org]

oraz z przydawką przymiotną (*pomocnik budowlany, pomocnik laboratoryjny*), np.:

(7) Szukam pracy dla siebie od już, najchętniej jako **pomocnik budowlany** (...) [Google: 24jgora.pl].

We wszystkich powyższych przykładach ((4)–(7)) ważne jest określenie charakteru pracy pomocnika (dziedziny, zadania). W zdaniach ((5)–(7)) informacja o specjalizacji pomocnika była umieszczona w przydawce, natomiast w zdaniu (4) – w okoliczniku celu (*do operacji*).

W trzecim znaczeniu (c) *pomocnik* to pojęcie z socjolektu sportowego.

(8) Trener zagrywa piłkę do środkowego **pomocnika** ustawionego tyłem do kierunku gry [Google: protrainup.com/pl/exercises/91549].

W piłce nożnej często leksem *pomocnik* bywa dookreślany przymiotnikiem oznaczającym pozycję na boisku lub w grze, np. *ofensywny, defensywny, boczny, środkowy* [Trela 2020].

(9) **Ofensywny pomocnik** to piłkarz, który kieruje atakami swojego zespołu [Google: boiskofutbol.blogspot.com].

W ostatnim ze znaczeń (d) *pomocnik* to brat wspierający starszych zboru w obowiązkach niezwiązanych z nauczaniem.

(10) Robert Ciranko jest **pomocnikiem Komitetu Redakcyjnego**, a Leon Weaver **pomocnikiem Komitetu Służby** [Google: swiadkowiejehowy.wikia.org/pl/wiki/Ciało_Kierownicze].

Pomocnicy uczestniczą w naradach, biorą udział w dyskusjach i wykonują zadania powierzone im przez poszczególne komitety.

Leksem *pomocnik* występuje też w nazwie własnej organizacji wspierającej Zgromadzenie Księży Marianów – Stowarzyszenia Pomocników Mariańskich, których pracę koordynuje Centrum Pomocników Mariańskich.

- (11) **Stowarzyszenie Pomocników Mariańskich** powstało w 1925 r. w Chicago [Google: spm.org.pl].

2.2. *Pomocnik* jako zwierzę

Pomocnikiem można nazwać psa, który pomaga komuś w wykonywaniu jakiejś pracy lub w codziennym funkcjonowaniu. Na ogół jest to pies, który asystuje wojsku i policji w pracy lub niepełnosprawnemu w codziennych czynnościach (*pies asystujący, pies przewodnik*).

Jako leksem nazywający zwierzęta *pomocnik* może funkcjonować samodzielnie, np.:

- (1) *U nich pies to pomocnik, przyjaciel i ozdoba a u nas jedynie dzwonek do drzwi* [Google: <https://www.dogomania.com/forum/topic/66673-kundle-z-rodowodami/>],

z przydawką dopełniającą (*pomocnik człowieka, niepełnosprawnego, policjanta* etc.), np.:

- (2) Owczarek niemiecki „Cywil”, bo tak się wabi ten czworonożny **pomocnik policjanta**, zrobił furorę wśród maluchów [Google: podkarpacka.policja.gov.pl]

lub jako przydawka rzeczowna przy rzeczowniku będącym nazwą zwierzęcia (*pies pomocnik, koń pomocnik* etc.), np.:

- (3) Czy moje **zwierzę-pomocnik** lub pupil może podróżować ze mną? [Google: emirates.com].

Oczywiście *pomocnikiem* można nazwać każde inne zwierzę, które w jakikolwiek sposób pomaga człowiekowi, ale wówczas leksem ten będzie tylko określeniem atrybutywnym nazwy tego zwierzęcia. Takie przykłady występowały już w XIX wieku, np.:

- (4) Na łowach, w boju wierny towarzysz i najlepszy przyjaciel, w gospodarskich pracach **pomocnik** jedyny. Rolnik i rycerz zarówno go cenią i lubią. Ile razy koń poczciwy z ostatniem wysileniem wyrwał z niebezpieczeństwa pana swego [„Przyjaciel dzieci” 1867, s. 74].

2.3. *Pomocnik* jako roślina

Jest to nazwa jednego z gatunków roślin, stąd leksem ten występuje na ogół w tekstach z dziedziny botaniki i ziołolecznictwa. Używana jest

jego pełna nazwa (*pomocnik baldaszkowaty*) lub rzadziej skrócona, bez przydawki (*pomocnik*), np.:

- (1) **Pomocnik baldaszkowy** [*Chimaphila umbellata*] jest niewielką, wieloletnią rośliną z rodziny wrzosowatych [Google: sekrety-zdrowia.org].
- (2) Plemiona Cherokee stosowały herbatki z **pomocnika** w leczeniu bólu stawów, przeziębień, gorączki i infekcji układu moczowego [Google: sekrety-zdrowia.org].

2.4. *Pomocnik* jako przedmiot

Nazwą tą określa się różne rodzaje mebli:

a) ‘wózek z półkami lub szufladami używany do pracy’, np. *pomocnik fryzjerski, podologiczny, kosmetyczny*;

- (1) **Pomocnik kosmetyczny** wykonany jest z najlepszych materiałów, z dbałością o każdy, najdrobniejszy szczegół, a także w myśl najnowszych trendów modowych [Google: lapio.pl].

b) ‘podest kuchenny dla dziecka’;

- (2) Z **pomocnikiem kuchennym**, dziecko może nie tylko obserwować kolejne etapy przygotowywania potraw, ale także brać czynny udział w przyrządzaniu dań (...) [Google: babyconcept.pl].

c) ‘mały stół, zazwyczaj dla jednej osoby’;

- (3) Kup **stolik pomocnik** w stoliki kawowe i ławy do salonu [Google: allegro.pl].

d) ‘kredens bez nadstawki’;

- (4) *Mam do sprzedania pomocnik drewniany Antyk!* [Google: sprzedajemy.pl].

e) ‘wieszak na ubrania’;

- (5) **Pomocnik mężczyzny**, wieszak przyjechał do nas z Belgii [Google: olx.pl].

Pomocnik w znaczeniu czwartym (d) jest określeniem dawnym. Wraz z kredensem, stołem i krzesłami stanowił wyposażenie pokoju jadalnego. Jak widać, wspomniany w przykładzie (4) mebel jest antykiem.

Pomocnik jako ‘mebel’ jest na ogół używany samodzielnie lub z przydawką przymiotną lub dopełniaczową. Jedynie tam, gdzie określa ‘mały stół’ jest używany jako przydawka rzeczowna przy nadrzędniku *stolik*.

Słowem *pomocnik* określane są też różnego rodzaju obiekty, które mają swoje nazwy. Są to przedmioty materialne, które mówiący traktują jako coś, co im umożliwia wykonywanie danej czynności lub komfortowe funkcjonowanie. Przykłady takich obiektów to:

– krem do twarzy;

(6) Ochronny towarzysz na każdą pogodę i mały **pomocnik** dla całej rodziny na każdą porę roku [Google: aptekazawiszy.pl].

– maszyna do szycia;

(7) Maszyna do szycia – idealny **pomocnik** dla wszystkich mam [Google: https://magazynlbq.pl].

– odśnieżarka;

(8) Elektryczna odśnieżarka VIRON® jest idealnym **pomocnikiem** do odśnieżania [Google: http://liberte.sklep.pl].

– ciasto;

(9) Ciasto gryczane było moim **pomocnikiem** na diecie płodności, kiedy miałam ochotę słodkie [Google: pintest.com].

– nawilżacz powietrza;

(10) Dobry nawilżacz powietrza w okresie jesienno-zimowym jest nieocenionym **pomocnikiem** [Google: balttur.com.pl].

2.5. *Pomocnik* jako tekst

Pomocnikami nazywane są informatory, instrukcje i poradniki najczęściej zamieszczane na stronach internetowych różnych instytucji. Są to teksty dłuższe, zawierające wyczerpującą informację na dany temat.

W tym wypadku słowo *pomocnik* jest uzupełniane trzema rodzajami przydawki:

a) przydawką przymiotną, np. *pomocnik maturalny*, *pomocnik budżetowy*;

(1) Na stronie www.twojbudzet.um.warszawa.pl można znaleźć instrukcję (**Pomocnik Budżetowy**) [Google: warszawa.wyborcza.pl].

b) przydawką dopełniaczową, np. *pomocnik niepełnosprawnych*, *pomocnik przedsiębiorcy*;

(2) Kancelaria odpowie na wszystkie takie zgłoszenia i udostępni bezpłatny **pomocnik przedsiębiorcy** w formie pliku pdf [Google: insolens.pl].

c) przydawką przyimkową, np. *pomocnik dla zainteresowanych*, *pomocnik dla mieszkańców*.

(3) **Pomocnik dla zainteresowanych** wsparciem z RPO WSL [Google: rpo.slaskie.pl].

W tym samym znaczeniu słowo *pomocnik* funkcjonuje jako nazwa własna dodatku do popularnego tygodnika „Polityka”.

- (4) Najnowsze wydanie **Pomocnika Historycznego** odkrywa białe plamy Czarnego Łądu [Google: sklep.polityka.pl].

Poruszane w nim są różne kwestie historyczne.

2.6. *Pomocnik* jako narzędzie internetowe

Nazwą *pomocnik* określa się szereg narzędzi internetowych używanych w telefonach komórkowych i komputerach. Należą do nich:

- a) aplikacje mobilne, np. *Pomocnik WCAG 2.0*, *Pomocnik Wędkarza*, *Pomocnik Scrabble*, *Pomocnik dietetyczny*;

- (1) Najnowsza wersja aplikacji **Pomocnik Wędkarza** została stworzona od podstaw (...) [Google: pomocnik-wedkarza.pl].

- b) narzędzie umożliwiające synchronizację telefonu lub konsoli xbox z komputerem, np. *pomocnik telefonu*, *pomocnik aplikacji*;

- (2) **Pomocnik aplikacji** Twój telefon (wcześniej Microsoft Apps) to aplikacja dedykowana głównie użytkownikom usług firmy Microsoft [Google: dobreprogramy.pl].

- c) rozszerzenia, np. *Pomocnik Allegro*, *Pomocnik Aliexpress*;

- (3) **Pomocnik Allegro** – dodatek do przeglądarki (Google: youtube.com).

- d) programy komputerowe, np. *Pomocnik*, *Pomocnik Szaradzisty*;

- (4) Program **Pomocnik gracza** LOTTO obsługuje następujące zakłady sportowe [Google: instalki.pl].

Nazwy powyższych narzędzi są tworzone w różny sposób:

- tylko za pomocą leksemu *pomocnik* (program *Pomocnik*);
- za pomocą słowa *pomocnik* oraz przydawki dopełniaczowej (*Pomocnik Wędkarza*);
- przez zestawienie rzeczownika *pomocnik* z przydawką rzeczowną (*Pomocnik Scrabble*);
- przez dodanie do słowa *pomocnik* przydawki przymiotnej (*Pomocnik dietetyczny*).

PODSUMOWANIE

Jak wykazała powyższa analiza, leksem *pomocnik* sukcesywnie rozszerzał znaczenie od początku istnienia języka polskiego. Słowniki dawne oraz te, które dokumentują najdawniejsze dzieje języka polskiego [por. m.in. L; SLL; SPL; SSStp] odnotowują tylko jedno znaczenie tego leksemu będącego nazwą wykonawcy czynności. W *Słowniku wileńskim* autorzy przypisali 3 definicje temu słowu, natomiast w *Słowniku warszawskim* jest ich aż 8. Niektóre ze znaczeń dziś wyszły z użycia (np. ‘stołek pszczelarski’, ‘mięśnie pomocnicze’ i ‘gatunek hematytu’), jednak na ich miejsce pojawiły się nowe (np. ‘piłkarz grający w obronie’, ‘mebel’, ‘narzędzie internetowe’, ‘tekst’).

Skąd się bierze tak wiele znaczeń leksemu *pomocnik*? Być może wynika to z bardzo ogólnego znaczenia podstawy słowotwórczej tego słowa. *Pomocą* nazywamy czynności, osoby, przedmioty (także te niematerialne), których celem jest wspieranie kogoś w robieniu czegoś. Znaczenie podstawy jest bardzo wyraźne w jej derywacie, stąd w niektórych sytuacjach są one synonimami, np.:

- (1) Szukam pracy jako recepcjonistka i/lub **pomoc lekarza weterynarii** [Google: Vetaviso, ogłoszenia online].
- (2) Technik weterynarii może pracować jako **pomocnik lekarza weterynarii** (...) [Google: zstw.pl].

Według danych znalezionych za pośrednictwem wyszukiwarki frazeo.pl wyraz *pomocnik* pojawiał się sporadycznie w tekstach sprzed 2008 r. Oczywiście mogło to mieć związek z mniejszą popularnością Internetu i urządzeń mobilnych, bo słowo *pomocnik* istniało w polszczyźnie od samego jej początku. Wyraźny wzrost jego użycia nastąpił w 2012 r. ze względu na mistrzostwa Europy w piłce nożnej (Euro 2012). W ostatnich latach wzrost poświadczeń leksemu *pomocnik* związany jest z rosnącą popularnością narzędzi internetowych określanych tą nazwą.

Ze względu na wielość znaczeń słowo *pomocnik* jest na ogół dookreślane przydawką lub występuje w funkcji przydawki rzeczownej – ma to ułatwić przyporządkowanie nazwy do właściwego obiektu.

Przez ostatnie 200 lat leksem *pomocnik* bywa zastępowany przez internacjonalizm *asystent*, który trafił do polszczyzny za pośrednictwem języka niemieckiego. Znaczenia obu leksemów pokrywają się – asystentem i pomocnikiem jednocześnie może być człowiek, który pomaga w czymś, pies asystujący, ulotka informacyjna, kompendium wiedzy lub narzędzia i aplikacje należące do rzeczywistości wirtualnej [Jabłońska 2017]. *Pomocnik* jest dodatkowo nazwą różnego rodzaju mebli oraz określeniem zawodnika grającego w piłkę nożną lub w hokeja.

Bibliografia

- D. Buttler, 1978, *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*, Warszawa.
- K. Długosz-Kurczabowa, S. Dubisz, 2016, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- W. Doroszewski, 1968, *O kulturę słowa: poradnik językowy*, t. 2, Warszawa, s. 412–413.
- R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa.
- R. Grzegorzczkowska, J. Puzynina, 1979, *Słotwórstwo współczesnego języka polskiego: rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa.
- ISJP: M. Bańko (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa.
- M. Jabłońska, 2017, *Asystent dawniej i dziś*, „Poradnik Językowy” z. 10, s. 86–92.
- W.B. Jarzębowski, 1851, *Mineralogja czyli nauka o kamieniach*, Warszawa.
- K. Kleszczowa, 1996, *Słotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, Katowice.
- L: S.B. Linde (red.), 1807–1814, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- D. Müller, 1962, *Formant -nik w polskiej i rosyjskiej terminologii technicznej*, „Poradnik Językowy” z. 9/10, s. 428–436.
- PJ, 1934, *Zapytania i odpowiedzi*, „Poradnik Językowy” z. 7, s. 116–121.
- PSE: W. Mańczak (red.), 2017, *Polski słownik etymologiczny*, Kraków.
- SEJPBor: W. Borys (red.), 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SLL: J. Mączyński (red.), 1564, *Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum*, Regiomonti Borussiae.
- SPŁ: G. Knapki (red.), 1787, *Słownik polsko-laciński ze skarbu Księdza Knapkiusza*, Kalisz.
- SStp: J. Urbańczyk (red.), 1953, *Słownik staropolski*, Kraków.
- K. Stadtmüller, 1922, *Słotwórstwo techniczne*, „Poradnik Językowy” z. 3, s. 33–39.
- SW: J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.), 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SWil: A. Zdanowicz i in. (red.), 1861, *Słownik języka polskiego*, Wilno.
- SPXVI: R.M. Mayenowa (red.), 1999, *Słownik polszczyzny XVI w.*, t. 23, Wrocław.
- USJP: S. Dubisz (red. nauk.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.

Źródła internetowe

- Google: Wyszukiwarka Google, <https://www.google.pl/> [dostęp: 13.06.2021].
- M. Trela, 2020, *Pozycje, które nie istnieją. Jak polszczyzna ogranicza rozumienie futbolu*. Pobrane z <https://newonce.sport/artykul/pozycje-ktore-istnieja-polszczyzna-ogranicza-rozumienie-futbolu> [dostęp: 25.02.2021].
- WSJP: *Wielki słownik języka polskiego*. Pobrane z <https://www.wsjp.pl> [dostęp: 12.02.2021].

Changes in the meaning of the lexeme pomocnik (a helper)

Summary

The paper shows the changes in the meaning of the word *pomocnik* (a helper). This lexeme has always existed in the Polish language, but it referred only to people in Old Polish. In later times, it started to be used as the name of plants and the animals that helped the police or disabled people. Now the meaning is much broader. Additionally, the word *pomocnik* can refer to any object which helps us do something.

Keywords: context analysis – suffix *-nik* – lexeme – semantics

Adj. Monika Czarnecka